

UDK 811.163.6'276.6(091):34

Nina Novak

Sodišče evropskih skupnosti, Luksemburg

SLOVENSKI PRAVNI IN PRAVNIŠKI JEZIK V 2. POL. 19. STOLETJA¹

V članku je najprej predstavljen status slovenskega jezika v uradih v 2. pol. 19. stoletja, predvsem raba slovenščine v okviru sodnega postopka. V osrednjem delu članka je največ pozornosti posvečeno razvijanju pravnega jezika in oblikovanju prvih vzorcev pravniških besedil v slovenščini.

The article presents the status of Slovene language in administration in the second half of the 19th century, particularly the use of Slovene in legal proceedings. The main part of the article is devoted to the development of legal language and formation of the first models of Slovene legalistic texts.

Ključne besede: pravni jezik, pravniški jezik v 2. pol. 19. st., vzorci prvih pravniških besedil, slovenščina v sodnem postopku

Key words: legal language, legalistic language in the second half of the 19th century, models of the first Slovene legalistic texts, Slovene in legal proceedings

1 Uvod

Pravna besedila², ki so urejala pravna razmerja in odnose med ljudmi, so prva ohranjena posvetna besedila v slovenščini. Iz druge polovice 16. stoletja sta v slovenščini ohranjeni dve takšni besedili, in sicer upravno-pravni razglasni (zapovedni) list o novem vinskem davku, ki ga je leta 1570 napisal kranjski deželni upravitelj Janez Kisel iz Fužin, in vinski zakonik *Gorske bukve*, pravno besedilo, ki ga je leta 1582 prevedel Andrej Recelj (Pogorelec 1982: 12). Iz 17. stoletja se je ohranilo več uradno-pravnih prisežnih obrazcev – kot je npr. prisega iz sodne prakse, zapisana med leti 1601 in 1609 v *Vetrinjskem urbarju*, fevdalna prisega krškemu škofu iz leta 1637, prisega cesarju Ferdinandu III. iz leta 1653 in *Pliberska prisega* iz druge polovice 17. stoletja (Domej 1974: 256). Od srede 18. stoletja naprej so ohranjeni tudi prevodi kurend, patentov in drugih uradnih obvestil v središčnem, kranjskem jeziku, ki so jih prevedli Linhart, Kumerdej, Vodnik, Metelko in Malavašič (Orožen 1996: 229). Načrtno razvijanje slovenskega pravnega jezika (prevodi temeljnih pravnih virov in zakonov, oblikovanje terminologije ipd.) in oblikovanje vzorcev pravniških besedil pa se je začelo po letu 1848, ko je bila slovenščina v danih družbenopolitičnih razmerah postavljena v poseben položaj, ki je predstavljen v nadaljevanju članka.

¹ Članek je nekoliko preoblikovana različica poglavja, z naslovom Sociolingvistični pogled na razvoj slovenskega pravnega in pravniškega jezika, iz avtoričine doktorske disertacije *Sodobna slovenska pravniška besedila*, mentorica red. prof. dr. Ada Vidovič Muha, Ljubljana 2007.

² *Pravni jezik* pojmem kot nadpomenko, ki združuje tri podvrste pravnega jezika: jezik pravne norme, jezik pravne znanosti in jezik pravne prakse, slednji se deli na *pravniški jezik*, ki ga uporabljajo pri svojem delu pravniki (sodnik, tožilec, odvetnik ipd.), in jezik nepravnikov, ki vstopajo oziroma sodelujejo v pravnih postopkih. Več o tem N. Novak (2006a: 61–73; 2007).

2 Status slovenščine v uradih

Za celostno razumevanje načrtnega razvijanja slovenskega jezika in s tem oblikovanja pravnih in pravniških besedil v slovenščini je treba najprej predstaviti vlogo slovenščine kot uradnega jezika v tem času, njen status ter rabo v uradih in med sodnim postopkom.

Predpogoj za začetek načrtnega oblikovanja slovenskega pravnega jezika je bila ustavnopravna ureditev slovenščine kot uradnega jezika, ki je bila povezana z nastankom programa *Zedinjena Slovenija*,³ ta pa je ob zahtevi o odpravi dežel in oblikovanju Slovenije kot nove politične enote znotraj monarhije zahteval tudi enakopravnost slovenščine v uradih in šolah. Za uresničitev navedenih jezikovnopoličnih zahtev je bil nujen enoten in zvrstno oblikovan slovenski jezik, kar pa slovenščina v tistem času ni bila (Orožen 1996: 259). Šele priznanje slovenščine kot uradnega jezika z oktobrirano ustavo leta 1849, ki je predpisala enakopravnost vseh jezikov v habsburški monarhiji ter izhajanje splošnega uradnega lista in deželnih uradnih listov v njih,⁴ je slovenskemu jeziku zagotovilo najrazličnejše jezikovnostatusne odločilne formalne govorne položaje, ki jih je do tedaj opravljala po statusu močnejša nemščina (Stabej 1998: 31).

Kljub zakonsko zagotovljeni enakopravnosti vseh nenemških jezikov v habsburški monarhiji in ukazu vlade, ki je uradnikom veleval, naj se naučijo deželnega jezika, so uvajanje slovenščine v urade še vedno ovirale deželne vlade in oblasti, tako da se je po letu 1848 na Tržaškem, Goriško-Gradiščanskem in v Istri še vedno »uradovalo« v nemščini in italijanščini, na Štajerskem samo nemško, na Kranjskem pa je uradovanje v slovenščini marsikje naletelo na odpor. V slovenščini so sicer že leta 1848 začeli izhajati deželni zakoniki in vladni listi za Kranjsko, leto kasneje pa tudi za Štajersko in Koroško, vendar se je ta v uradih zaradi neusposobljenosti uradnikov⁵ največkrat uporabljala samo pri ustnem sporazumevanju. Pri deželnih oblasteh je odpor do slo-

³ *Spomenico kranjskim stanovom* je 29. marca 1848 podpisalo 44 dunajskih Slovencev in v njej so zahtevali zaščito slovenske narodnosti na Kranjskem, Tržaškem, Goriško-Gradiščanskem, v Istri in v slovenskih delih Štajerske in Koroške. Zahteva po združenju Slovencev je bila izražena v oklicu *Mili bratje Slovenci*, ki sta ga v prvih dneh aprila 1848 na Dunaju podpisala pravnik Martin Semrajc in Anton Globočnik ter je bil objavljen 0v *Novicah*. Dunajski Slovenci, ki so ustanovili društvo Slovenija, so 20. aprila 1848 sestavili program *Zedinjena Slovenija*, po katerem naj bi se Slovenija zavzemala za:

»1. *Obstoj avstrijskega cesarstva kot vstavne vladavine slavnega Habsburg-Lorenskiga rodu /.../*
2. *Enakopravnost vseh narodov avstrijskega cesarstva s popolnoma enakimi pravicami, kar pomeni, 'de se naš slovenski jezik v šole in pisarnice vpelje; de se opravi po uradih, uradne pisma, oznanila vseh postav in vkazov v slovenskim jeziku zgođe' /.../*

3. *De se, kakor hitro bi avstrijsko cesarstvo federativna država postala /.../ kranjski, štajerski, koroški in primorski Slovenci v eno deželo z imenom Slovenija sklenejo, ki bi imela za-se svoj deželni zbor.*

4. *Pristop Avstrije k nemški zvezi ne bodi dopušen drugači, kakor pristop države k državi z polnim obderžanjem avstrijske samostalnosti /.../«* (Orožen 1996: 231).

⁴ Cesar je 4. marca 1849, istega dne kot oktobrirano ustavo, izdal tudi patent, s katerim je uvedel izhajanje splošnega uradnega lista in deželnih uradnih listov v »nacionalnih jezikih« (Kranjc 1992: 118). Isti dokument je odredil tudi ustanovitev slovenskega državnega zakonika, s čimer je vlada prvič uradno potrdila poimenovanje »slovenski jezik« (Priatelj 1955: 76–77).

⁵ Iz tedanjih razpisov v dnevnem časopisju je razvidno, da so deželne oblasti namenoma zaposlovale uradnike, ki niso bili »veščih slovenščine« – še leta 1853 je bilo pri reorganizaciji upravne službe med razpisanimi pogoji zahtevano popolno znanje nemščine in le osnovno znanje slovenščine (Serše 1982: 18–19).

venskega jezika izhajal tudi iz prepričanja, da so nemški jeziki premalo razviti za rabo v upravnih in sodnih postopkih (Serše 1982: 18–19).

Po 31. decembru 1851, ko so bile preklicane politične pravice iz oktroirane ustave, se je ustavno življenje v habsburški monarhiji uredilo šele leta 1861 (Vilfan 1961: 213), slovenščina pa se je tudi po tem letu v uradih le počasi uveljavljala. Konec leta 1861 so slovenski poslanci državnega zbora izročili Schmerlingu spomenico z zahtevo po enakopravnosti slovenščine v šolah in uradih, vendar nanjo niso dobili pravnega odgovora. Vse je ostalo enako, kot je bilo že prej – enakopravnost, zagotovljena v ustavi, je bila pogosto odvisna od jezikovnega znanja uradnikov in njihove dobre volje (Serše 1982: 18–19).⁶

Uradovanju v slovenščini je primarne temelje postavil šele upravni odlok pravosodnega ministra, ki je izšel 5. marca 1862 in je za ozemlja višjih deželnih sodišč v Gradcu in Trstu, naseljena s Slovenci in Hrvati, določal:

1. Sodišča morajo, kadar poslujejo s strankami, ki so zmožne samo slovenščine, zapisovati izpovedi obdolžencev in prič v slovenščini ali v njej vsaj zapisati v zapisnik odločilne stavke izpovedi.
2. Zapisniki o prisegah ali vsaj obrazec prisege mora biti vstavljen v zapisnik v slovenščini.
3. Sodišča si morajo prizadevati, da so sodniki, državnopravni uradniki in zagovorniki pri kazenskih obravnavah zoper obdolžence, ki so zmožni le slovenščine, tudi sami popolnoma večji slovenščine, tako da je mogoče obravnavo voditi v »slovanskem« jeziku ter v istem jeziku objavljati tudi sodbo in po možnosti tudi njene razloge.
4. V omenjenih pokrajinah je treba sprejemati slovenske vloge in jih, kolikor je mogoče, reševati v slovenskem jeziku.
5. Dopušča se, da se po potrebi pripravijo tiskovine za pozive vseh vrst, varstvene dekrete, obljubne zapisnike, smrtovnice, oklice in manjše odloke (Melik 1982: 20).

Iz navedenega upravnega odloka je razvidno, da so vse zahteve izražene z neobvezujočimi formulacijami (*po možnosti, naj se, kolikor je mogoče* itd.), kar se je kazalo tudi v praksi, kjer je bilo njihovo izvrševanje še vedno odvisno od razmer na posameznih sodiščih, od jezikovnega znanja ter dobre volje uradnikov in sodnih oblasti, od nasprotovanja in moči nemških nacionalnih krogov, od vztrajnosti strank in njihovih zastopnikov, od političnega boja v parlamentu, deželnih zborih itd.⁷ V desetletju 1868–1878 (s krajšim presledkom 1870–1871) so potekali najhujši boji proti slovenskim narodnostnim težnjam, kar se je kazalo tudi pri rabi slovenščine. Tako je npr. kranjski deželni zbor leta 1870 na svojem območju slovenščini priznal status uradnega jezika, leta 1877, ko je bila v zboru nemška večina, pa se je za tri leta v urade

⁶ Že leta 1861 sta kranjski deželni zbor in odbor v svojem opravičnem redu sprejela, da mora biti predlog, izrečen ali zapisan v slovenščini, formuliran v istem jeziku tudi v zapisniku. Pravilo o slovenski in nemški objavi je veljalo tudi za stenografske zapisnike, vendar se ni izvajalo dosledno. Na to se je leta 1863 na osmi seji deželnega zbora pritožil poslanec Lovro Toman, ki je zahteval, naj se določbe, ki so bile sprejete že leta 1861, tudi upoštevajo (Serše 1982: 18–19).

⁷ Oblikovanje in raba posameznih pravnih besedil sta se razlikovala. Zapisniki zaslišanj obtožencev in prič v kazenskih zadevah so se že od nekdaj in marsikje zapisovali v slovenščini, kot jezik sodišča pa se je ta uveljavljala počasi, in sicer vse težje in počasneje, čim višje je bilo sodišče (Melik 1982: 20).

spet vrnila nemščina (Serše 1982: 18). 2. julija 1880 so slovenski prvaki pri deželnem predsedniku Andreju Winklerju zahtevali, naj začnejo uradi poslovati slovensko, vendar pa je do sprememb prišlo šele, ko je kranjski deželni zbor 20. novembra 1890 sklenil, da bodo vsi uradi v krajih s slovenskim prebivalstvom delovali le v slovenskem jeziku (Serše 1982: 18–19). S tem je bil v Ljubljani in na Kranjskem viden napredek, na Štajerskem, Koroškem, Tržaškem, Goriško-Gradiščanskem in v Istri pa kljub vsem zakonskim določilom slovenščine še vedno niso uporabljali.

2.1 Slovenščina kot jezik sodnega postopka

Šele z rabo slovenščine v okviru sodnega postopka se je začel pravniški jezik razvijati v praksi. Pravna podlaga za rabo slovenščine v sodnih postopkih je bila določena že v 13. členu *Občega sodnega reda* iz leta 1781, ki je določal, da lahko stranke in zastopniki v svojih govorih v sodnih postopkih uporabljajo »v deželi običajen jezik«.⁸ Po tem zakonu se je slovenščina uporabljala pri ustnih sodnih postopkih, kadar stranke niso razumele nemškega jezika, vendar pa je treba poudariti, da je imela ta samo vlogo sporazumevalnega jezika, medtem ko so bili uradni zaznamki, pravniška besedila in obrazci v nemščini (Novak 2006b: 229). Oktroirana ustava iz leta 1849 je predpisala enakopravnost vseh jezikov in v dobi njene veljavnosti so 29. oktobra 1850 z upravnim odlokom priznali »slovanski« jezik kot sodni jezik na Kranjskem in v slovenskih sodnih okrajih. Razmere so se spremenile 31. decembra 1851, ko je bila s silvestrskim patentom ukinjena oktroirana ustava, s čimer je bila odpravljena svoboda tiska, prepovedana so bila vsa politična društva, prenehal je izhajati državni list v slovenščini⁹ in za »notranji uradni jezik« je bila spet proglašena nemščina.

20. oktobra 1866 so določili, da velja upravni odlok pravosodnega ministra iz leta 1862 tudi za civilni sodni postopek, kar je pomenilo, da so bile takrat dopustne tudi tožbe v »slovanskem« jeziku, vendar pa so bile te v praksi redke. Prva končna obravnava v slovenskem jeziku je bila opravljena junija 1867 v Gradcu – obtoženka je bila prekmurska Slovenka, zagovornik pa Radoslav Razlag (Melik 1982: 20) –, vendar pa je treba poudariti, da so bili sodni obrazci in dokumentacija o postopku v nemščini.

5. septembra 1867 je za sodišče vojvodine Kranjske izšel ministrski odlok, ki je določal, da so za osebe, ki znajo le slovensko, v sodnih postopkih zapisniki o prisegah, še posebej prisežni obrazci, zapisniki o zaslišanju obdolžencev in prič v kazenskih zadevah, v slovenščini obvezni, ne le zaželeni oziroma opravljeni »po možnosti«, kot je bilo formulirano v odloku iz leta 1862. Vlada je podpirala rabo slovenščine, če stranke niso znale drugega jezika, prošnjam strank, ki so znale nemško, vendar so si želele obravnave v slovenščini, pa ni prisluhnila.

Do sprememb v boju za enakopravnost slovenščine in dejanske rabe slovenskega jezika v praksi je prišlo v času Taaffejeve vlade, ko je pravosodni minister Pražák

⁸ To določilo je omogočalo veliko različnih interpretacij, Nippl npr. leta 1844 definira »jezik, običajen v deželi,« kot jezik, ki ga uporablja sodna oblast, kar je v praksi pomenilo, da so pričakovali, da bo slovenski kmet v govoru pred sodiščem uporabljal sodno običajen nemški jezik (Vilfan 1988: 451).

⁹ Načelo enakopravnosti jezikov je iz zakonov izginilo že leta 1850 (Kranjc 1998: 173).

18. aprila 1882 za območje višjega deželnega sodišča v Gradcu s slovenskim prebivalstvom (Kranjska, okrožno sodišče Celje, več okrajnih sodišč na Koroškem) izdal odlok (t. i. Pražákove jezikovne reforme), s katerim ni uvedel nobenih novih pravil glede rabe slovenskega jezika, temveč je le opozoril na starejše predpise in naročil sodiščem, naj uredijo rabo slovenskega jezika med sodišči in strankami na Kranjskem in Štajerskem, kjer živijo Slovenci. Pričakoval je, da se bodo uradniki, ki so službovali v tistih krajih, čim prej naučili slovenskega jezika, ter opozoril, da morajo sodišča sprejemati vloge v slovenščini in da lahko v istem jeziku izdajajo tudi sodbe. Pražák ni ukazal le rabe slovenščine za stranke, ki niso znale nemščine, ampak tudi za tiste, ki so si kljub znanju nemščine želele uporabljati slovenščino. Med leti 1895 in 1896 je bilo s Kleino-vo reformo izdanih pet zakonov, s katerimi sta bila na novo urejena civilni in izvršilni postopek, večjo veljavo pa je dobil tudi ustni postopek, vendar pa nova »civilnopravna« zakonodaja še vedno ni prinesla enakopravnosti jezikov v civilnih postopkih, saj so bili z na videz nepomembnim dodatkom k novemu zakonu razveljavljeni vsi predpisi, ki so se nanašali na jezik sodnega postopka, v veljavi pa je ostal 13. člen *Občega sodnega zakona* iz leta 1781. Tako se je v tem času slovenščina na posameznih deželnih sodiščih uporabljala različno – njeno rabo so pogojevale kadrovske razmere, politični interesi in moč nasprotnikov rabe slovenskega jezika. Višje deželno sodišče v Trstu je v prizivnih sodnih postopkih med slovenskimi strankami razpravljalo v slovenščini, višje deželno sodišče v Gradcu je v prizivnih obravnava h sicer obravnavalo slovenske spise ter je moralo dopuščati govore odvetnikov in strank v slovenščini, sicer pa je postopek do sodbe opravilo v nemščini in je za stranko v slovenščino prevedlo le odločitev sodišča. Hkrati so bili na istem sodišču v kazenskem postopku interni spisi od orožniške ovadbe naprej v nemščini, v njej pa so potekale tudi prizivne razprave. Na Koroškem in Štajerskem po letu 1888 sodni postopki v slovenščini skoraj niso bili izvedljivi, saj zaradi kadrovske politike pravosodnega ministrstva tam ni bilo dovolj slovenskih sodnikov (Zorn 1988: 492). 26. maja 1888 je pravosodno ministrstvo grajalo dejstvo, da se pripravljajo zapisniki v nemškem ali italijanskem jeziku, tudi če je bila stranka zaslišana v slovenskem jeziku, in poudarilo, da se morajo najpomembnejši deli izpovedi zaslišane stranke zapisati v slovenščini.

Tudi *Slovenski pravnik* navaja leta 1889 več primerov kršitev glede rabe slovenščine na sodiščih (Zorn 1988: 494), zaradi navedenih razmer pa so slovenski poslanci v državnem zboru maja 1892 na pravosodnega ministra naslovili tudi interpelacijo, vendar nanjo niso dobili odgovora. Leta 1894 je na Dunaju izšla *Nemško-slovenska pravna terminologija*¹⁰, s katero naj bi bile po mnenju zagovornikov slovenskega jezika odpravljene vse ovire za rabo slovenščine v sodnih postopkih in za izdajanje odločb v njej, v praksi pa kljub temu ni bilo opaznih sprememb. 6. junija 1898 so slovenski in istrsko-hrvaški poslanci poslali pravosodnemu ministru Ruberiju peticijo, v kateri so zahtevali ustanovitev višjega deželnega sodišča v Ljubljani, s čimer bi se zagotovila enakopravnost slovenskega jezika, za to pa so se zavzemali tudi na prvem shodu slovenskih odvetnikov in notarjev (17. julija 1898).

¹⁰ Izdalo jo je društvo *Pravnik*, urednik je bil Janko Babnik, njegove popravke pa je pregledal tudi Karel Štrekelj, drugi urednik slovenske izdaje državnega zakonika.

Obvezna določila glede rabe slovenščine so se do leta 1900 upoštevala samo na Kranjskem in v primerjavi z ostalimi slovenskimi mesti je bil v Ljubljani opazen napredek (Zorn 1988: 486), medtem ko je iz člankov *Slovenskega pravnika*, objavljenih v tistem času, razvidno, da se na sodiščih v drugih slovenskih krajih slovenščina tudi po letu 1900 ni uporabljala v zahtevnejših formalnih govornih položajih, kaj šele da bi bila enakovredna nemščini.¹¹

3 Razvijanje slovenskega pravnega jezika

V okviru opisanih družbeno-političnih razmer, ki so bile slovenščini naklonjene bolj kot v prejšnjih obdobjih, se je z novimi zahtevnejšimi formalnimi govornimi položaji začel oblikovati tudi slovenski pravni jezik. V primerjavi z drugimi slovenskimi mesti (z Gradcem, s Celovcem in Trstom) je mogoče v drugi polovici 19. stoletja osrednjo vlogo pri razvijanju pravnega jezika pripisati Ljubljani, ki je v tem času izstopala po pogostnosti rabe slovenščine v formalnih govornih položajih, kar je pripomoglo k okrepljeni prevajalski dejavnosti, organiziranju pravnih predavanj v slovenščini, ustanavljanju pravnih društev in izdajanju praviških publikacij (Novak 2006b: 229), vse to pa je spodbujalo in omogočalo rabo slovenskega jezika v pravni praksi.

Prevajalska dejavnost

Organizirana prevajalska dejavnost v slovenščini se je začela leta 1848, ko je po vladnem ukazu o enakopravnosti narodnih jezikov začel izhajati deželni zakonik za Kranjsko, leto kasneje pa tudi za Štajersko in Koroško.¹² Nadaljevala se je z izidom Miklošičevega dvojezičnega *Vvod k občnemu državnemu zakoniku in vladnemu listu Avstrijskega cesarstva*, ki je izšel 2. aprila 1849, in z izdajanjem državnega zakonika in vladnega lista, ki je na Dunaju prvič izšel 1. novembra 1849 (Novak 2006b: 230). Avgusta 1849 je pravosodni minister Frana Miklošiča¹³, Matija Dolenca in Mateja

¹¹ Še leta 1914 je *Slovenski pravnik* poročal, da je koroška deželna vlada 24. maja 1913 zavrnila ugovor dveh slovenskih volivcev iz Spodnjega Pliberka, ki sta se pritožila, ker je vladni komisar med občinskimi volitvami izdal razglase le v nemščini, medtem ko so bili do takrat volilni razglasi dvojezični. Pritožba se je sklicevala tudi na razsodbo sodišča iz leta 1908, po kateri je bila slovenščina na Koroškem »običajen deželni jezik« (Zorn 1988: 494). Vrhovno sodišče v Gradcu ni niti do razpada monarhije (1918) začelo izpolnjevati svoje dolžnosti iz 27. paragrafa patenta iz leta 1850, po katerem bi moralo sodišče svoje odločbe izdajati v slovenščini, ki je veljala za enakopravni jezik (Zorn 1988: 494).

¹² Kranjski deželni zakonik (1848–?) je izhajal v Ljubljani, podatki o prevajalcih pa niso znani. Koroški deželni zakonik (1849–51) je izhajal v Celovcu, kjer ga je iz nemščine prevajal Anton Janežič, štajerski deželni zakonik (1849–?) pa v Gradcu, kjer ga je iz nemščine prevajal Josip Muršec, za njim pa Radoslav Razlag. *Deželni vladni list za Mesto Tržaško z njegovo okolico in za Primorje* je izhajal v Trstu, ohranjen je v odlomkih iz let 1854–1856, 1868, 1872, 1873, 1880, 1888, 1897, 1897 in 1906.

¹³ Frana Miklošiča (1813–1891) Kranjec (1992: 12) kot prvega prevajalca *Uvoda* in državnega zakonika pojmuje kot »začetnika slovenske pravne terminologije«.

Cigaleta¹⁴ imenoval za člane komisije za slovansko pravno-politično terminologijo,¹⁵ v kateri so bili postavljeni temelji slovenskemu pravnemu izrazju.

Pravna predavanja v slovenščini

Začasna predavanja iz civilnega in kazenskega prava v slovenščini so bila na ljubljanskem liceju dovoljena 5. oktobra 1848. Anton Mažgon¹⁶ je tam od marca 1849 predaval civilno pravo in v ta namen do člena 620 prevedel *Občedržavljanski zakonik*¹⁷, Ernest Lehmann pa je od 1. junija do 26. julija 1849 predaval¹⁸ kazensko pravo in prevedel kazenski zakonik iz leta 1803. »Slovenska pravna šola« se je kasneje prenesla na graško vseučilišče, kjer so v slovenščini predavali Jožef Krajnc,¹⁹ Jožef Mihael Skedl in Janez Kopač, leta 1854 pa so bila pravna predavanja v slovenščini zaradi absolutističnih teženj ukinjena (Vilfan 1961: 523).

Vse do leta 1920, ko je bil študij prava ustanovljen v okviru univerze na Slovenskem,²⁰ ni bilo pravnih predavanj v slovenščini (Vilfan 1961: 523). Na temeljih, ki so jih v tako kratkem času postavili prvi predavatelji prava v slovenščini, so kasneje pravni

¹⁴ Matej Cigale (1819–1889) je iz prava doktoriral leta 1846 na Dunaju. Do konca leta 1847 je bil sodni praktikant v Gorici, kjer je z Mažgonom prevedel občinski zakonik. Kot dobrega poznavalca slovenščine so ga poklicali za uvodničarja Slovenije v Ljubljani (1848–49), kasneje pa so ga povabili na Dunaj, da bi pomagal pri sestavljanju slovenske pravne terminologije. Od 1. novembra 1849 naprej je prevajal državni zakonik in vladni list ter svetoval pri prevodih deželnih zakonikov. Leta 1850 je prevedel prvi slovenski menični zakon, leta 1852 kazenski zakon, leto kasneje pa je popravil in predelal prevod občedržavljanskega zakonika Mažgona in Krajnc. V Razlagovem *Slovenskem Pravniku* (1862) in kasneje v *Slovenskem pravniku* (leta 1880 in 1888) je objavil več člankov o pravni terminologiji, njegovo osrednje delo pa je Wolfov *Nemško-slovenski slovar* (1860). Imel je tudi velik vpliv pri izdajanju šolskih knjig. Leta 1880 je pri Matici slovenski izdal nemško-slovenski terminološki slovar *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča*, s čimer je postavil temelje slovenskemu znanstvenemu jeziku.

¹⁵ *Juridično-politična terminologija*, v izvirniku *Juridisch-politische Terminologie: Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe*, je izšla leta 1853 na Dunaju, uredil jo je Cigale, Miklošič pa je opravil končno redakcijo slovenskega dela izrazja.

¹⁶ Anton Mažgon (1812–1849) je po naročilu grofa Stadiona v Gorici leta 1847 skupaj s Cigaletom priredil prevod občinskega zakonika. 28. marca 1849 je prevzel predavanja iz civilnega prava v slovenščini na ljubljanskem liceju. Vstopil je v odsek *Slovenskega društva za prireditve slovenskih prevodov zakonov*, bil pa je tudi prvi prevajalec *Občedržavljanskega zakonika* – prevedel ga je do 797. člena. Leta 1848 je bil imenovan v komisijo za oblikovanje slovenske pravne terminologije, v kateri pa zaradi bolezni ni mogel sodelovati.

¹⁷ Izšel je leta 1853, po Mažgonovi smrti ga je od paragrafa 621 prevedel Jožef Krajnc.

¹⁸ Ernest Lehmann (1816–1888) je pravo študiral v Gradcu, kjer je bil tudi doktoriral. Najprej je delal pri finančni prokuraturi v Ljubljani, kasneje pa se je zaposlil na sodišču. Od 1. junija do 26. julija 1849 je predaval o kazenskem pravu na ljubljanskem liceju.

¹⁹ Jožef Krajnc (1821–1875) je leta 1845 zaključil študij prava v Gradcu, kjer je bil ob Muršču najaktivnejši član *Slovenije*. Ko so slovenska »pravna« predavanja iz Ljubljane prestavili v Gradec, je bil 30. decembra 1849 z ministrskim odlokom imenovan za docenta civilnega prava v slovenskem jeziku na graški univerzi. Nadaljeval je s prevajanjem občedržavljanskega zakonika, ki ga je začel prevajati Mažgon in je v celoti izšel julija 1850. Julija 1851 je zaposlil za mesto izrednega profesorja avstrijskega civilnega prava v slovenskem jeziku, juridična fakulteta v Gradcu je njegovo prošnjo podpirala, graški gubernij pa jo je konec leta 1852 kljub posredovanju ministra grofa Thuna zavrnil.

²⁰ Ustanovljena je bila leta 1919.

jezik nadgrajevali in oblikovali posamezniki – jezikoslovci (Miklošič, Cigale, Muršec itd.) in pravniki (Razlag, Costa, Moschè, Tavčar, Hudavernik itd.), ki so delovali v pravniških društvih in izdajali pravniške publikacije.

Pravniška društva

Ker so bila pravna predavanja v Ljubljani in Gradcu ukinjena, je bilo po letu 1852 oblikovanje in razvijanje pravnega jezika ter pravnih besedil odvisno od ambicioznosti in predanosti posameznikov, ki so si prizadevali, da bi slovenščina na področju prava postala enakopravna in enakovredna nemščini. S svojim delovanjem so veliko pripomogli tudi k ustanovitvi pravniških društev in izdaji publikacij, ki so izhajale pod okriljem teh.

Prvo pravniško društvo v Ljubljani *Juristische Gesellschaft in Laibach* je bilo ustanovljeno leta 1861, vendar pa k razvoju slovenskega pravnega jezika ni prispevalo veliko, saj so vse njegove dejavnosti potekale v nemščini.²¹ Prvo »slovensko« pravniško društvo *Pravnik* je bilo ustanovljeno šele januarja 1889, cilji njegovega delovanja pa so bili: izdajanje glasila *Slovenski pravnik*, zastopanje slovenskih pravnih interesov, reševanje stanovskih vprašanj, skrb za zakonodajo v slovenščini, razvijanje pravne terminologije in slovenskih pravnih obrazcev, boj za uveljavitev slovenščine kot notranjega uradnega jezika in ustanovitev pravne knjižnice. Že v prvem letu delovanja je društvo izdalo priročno zbirko zakonov v slovenskem jeziku in uradovalne obrazce ter začelo s pripravami za izdajo slovenske pravne terminologije, pa tudi sicer je imelo pomembno vlogo pri uveljavljanju slovenščine v »svetu prava«, saj so si njegovi člani prizadevali, da bi slovenski jezik tudi v praksi postal enakovreden nemščini, društvo pa je leta 1892 sprejelo tudi resolucijo, po kateri so bili njegovi člani zavezani pri zastopanju Slovencev uporabljati slovenščino in v njej sklepali pogodbe (Šinkovec 1988: 440–442).

Pomembne pravniške publikacije

Radoslav Razlag²² je leta 1861 v Gradcu objavil vabilo k prednaročilu zbirke oziroma priročnika *Slovenski pravnik*, ki »naj bi obsegal kratke povzetke najpomembnejših zakonov, slovenske obrazce in zglede za sestavo pisem, kupnih, prodajnih, ženitnih in drugih pogodb, listin, zapisnikov razprav, sodb ipd.« (Vilfan 1988: 453) – leta 1862 pa sta izšla zvezka, v katerih so bili uradovalni in pravni obrazci prvič objavljeni v slovenskem jeziku. Po tem, ko niso uspela prizadevanja, da bi se v Ljubljani uvedla pravna predavanja ali da bi se dovolila slovenska pravna stolica na graški univerzi,

²¹ K rabi slovenščine je vplivalo le posredno, in sicer je s pospeševanjem pravnega znanja in širšega delovanja ljubljanskih pravnikov pripomoglo h kasnejšemu razvoju slovenskega pravniškega društva *Pravnik* in izdajanju pravniških publikacij (N. Novak 2006b: 230).

²² Radoslav Razlag (1826–1880) je dvanajst let iz nemščine prevajal štajerski deželni zakonik, leta 1862 pa je začel v Gradcu izdajati *Slovenski pravnik*, v okviru katerega je kot prilogo objavil *Slovarček strokovnih izrazov*. Leta 1870 je izdal še tri letnike strokovnega lista *Slovenski Pravnik*, v katerem je večino člankov napisal sam, med leti 1870–72 pa je v Ljubljani urejal tudi *Pravnik slovenski*.

je začel Razlag leta 1870 izdajati prvo slovensko pravno revijo, ki se je ukvarjala s temeljnimi problemi slovenske pravne terminologije, z naslovom *Pravnik slovenski* (s podnaslovom *List za pravosodje, upravo in državoslovje*), ki pa je po treh letih zaradi finančnih težav in premajhnega zanimanja prenehala izhajati.

S podobnimi težavami kot prva slovenska pravna revija se je soočala tudi publikacija *Slovenski pravnik* (1881–1944), ki jo je med leti 1881–1883 s pomočjo Ivana Tavčarja in Aleksandra Hudavernika²³ začel izdajati odvetnik Alfonz Moschè²⁴. Ta je v svojem poslovnem uvodniku leta 1883 poudaril, da strokovne revije ne more izdajati posameznik, temveč da je treba imeti »širše strokovno in materialno ozadje«, iz česar je mogoče razbrati željo in potrebo po ustanovitvi društva slovenskih pravnikov. Od leta 1883 do leta 1888 je pet zvezkov *Slovenskega pravnika* pri Mohorjevi družbi izdal Ivan Tavčar, ki je v njih razložil državljsko pravo in zemljiško knjigo, leta 1888 pa je začel *Slovenski pravnik* ponovno izdajati Moschè, njegov dejanski urednik pa je bil Janko Babnik²⁵.

Po ustanovitvi društva *Pravnik* sta uredništvo *Slovenskega pravnika* leta 1889 prevzela Franc Papež in Danilo Majaron,²⁶ slednji je urednikoval do leta 1893, ko sta ga nasledila Matija Pirc in Viktor Supan (1893–96), le-ta je uredil še letnik 13 (1897), za njim pa je vse do leta 1921 spet urednikoval Majaron.

4 Oblikovanje prvih vzorcev²⁷ pravniških besedil v slovenščini

Načrtno tvorjenje in izdajanje pravnih besedil v slovenščini se je začelo po letu 1848, ko je slovenščina postala eden od uradnih jezikov AO, prvi besedilni vzorci pravniških besedil pa so se izoblikovali šele leta 1862, ko je bilo konec neoabsolutizma in so bili 15. marca 1862 (z zakonom o rabi »slovanskega« jezika na ozemlju, kjer živijo Slovenci) z upravnim odlokom predpisani zapisniki in vzorci teh v slovenščini, prav tako pa sprejemanje in reševanje vlog, ki so jih stranke oddale v slovenskem jeziku. Radoslav Razlag je istega leta iz nemščine prevedel nekaj vzorcev za pisma in tožbo ter tako v prvem zvezku *Slovenskega Pravnika* izdal prve načrtno oblikovane besedilne vzorce

²³ Aleksander Hudavernik (1861–?) je od leta 1882 sodeloval pri Mochèjevem *Slovenskem pravniku*. Zbral in objavil je nemške in slovenske izraze, ki so nastali z uvajanjem novih zakonov in predpisov ter jih pravni terminološki slovar iz leta 1853 še ni vseboval. Leta 1883 je v *Slovenskem pravniku* objavil tudi članek *O pravni terminologiji*.

²⁴ Alfonz Moschè (1839–1901) je leta 1881 začel urejati revijo *Slovenski pravnik*, zavzemal pa se je tudi za ustanovitev slovenskega pravnega društva. S sodelovanjem A. Hudovernika je leta 1884 prevedel *Obči sodni red*, ki ga je tudi izdal in založil. Leta 1898 je sestavil spomenico za rabo slovenščine v razpravah višjega deželnega sodišča v Gradcu, pa tudi sicer se je boril za enakopravnost slovenščine v sodnih postopkih.

²⁵ Janko Babnik (1861–?) je od leta 1888 urejal *Slovenski pravnik*, pregledal in uredil pa je tudi gradivo za *Nemško-slovensko pravno terminologijo*, ki je izšla leta 1894 na Dunaju.

²⁶ Danilo Majaron (1859–1931) je od leta 1887 do leta 1892 bil skupaj z Josipom Vošnjakom urednik *Slovenskega naroda*. Po ustanovitvi društva *Pravnik* je prva štiri leta urejal *Slovenski pravnik*, njegov urednik pa je bil tudi med leti 1898–1921. Bil je eden najpomembnejših oblikovalcev slovenske pravne terminologije, pri čemer se je najbolj zgledeval po Čigaletu in Levstiku.

²⁷ *Besedilni vzorec* razumem kot besedilno predlogo s tipičnimi lastnostmi, ki je namenjena za oblikovanje posameznih besedil iste vrste.

pravniških besedil v slovenščini. Leta 1866 je zahteva po sprejemanju vlog in reševanju teh v slovenščini obveljala tudi za civilni sodni postopek, s čimer je bila raba slovenskega jezika dovoljena tudi pri civilnih tožbah, v praksi pa je bila še vedno odvisna od jezikovne zmožnosti in dobre volje uradnikov ter se je omogočala le strankam, ki niso znale nemško, ne pa tudi tistim, ki so si sodnega postopka v slovenskem jeziku zaradi kakršnih koli razlogov želele. Leta 1867 je Razlag v Gradcu dosegel in izpeljal prvo končno sodno obravnavo v slovenščini, vendar so bili zapisniki, službeni zaznamki in odločitev sodišča v nemščini.

5. septembra 1867 je na Kranjskem začel veljati ministrski odlok, ki je določil, da so prisežni obrazci in zapisniki o zaslišanju obdolžencev in prič v kazenskih zadevah v slovenščini za sodišče vojvodine Kranjske obvezni, vendar pa ga zaradi razmer, ki rabi slovenskega jezika niso bile naklonjene, v praksi niso začeli izvajati. Sodišča so sicer sprejemala vloge, ki so jih odvetniki napisali v slovenščini, in priče so lahko odgovarjale v slovenskem jeziku, službeni zaznamki sodnikov in drugih sodnih uslužbencev pa so bili še vedno v nemščini. Čeprav Jelka Melik (1982: 20) navaja, da je »med arhivskim gradivom sodišč iz tega časa mogoče zaslediti že veliko vlog in njihovih rešitev v slovenščini«, je treba poudariti, da v tistem času pisanje tovrstnih besedil v slovenskem jeziku ni bilo splošno uveljavljeno. Pisali so jih le odvetniki, ki so dovolj dobro obvladali slovenski jezik in so se zavzemali za njegovo enakopravnost in enakovrednost z nemščino (npr. Radoslav Razlag, Alfonz Moschè ipd.). Prav tako so na sodiščih v slovenščini sicer zasliševali priče in obtožence, ki niso razumeli nemško, zapisnike pa so marsikje še vedno pisali v nemščini. Čeprav v tem obdobju obstajajo rešitve vlog v slovenščini, to še ne pomeni sodnega postopka v tem jeziku – delovni oziroma »notranji« jezik sodišč je bila namreč nemščina in v njej so se pisale obrazložitve odločitve sodišča, službeni zaznamki in dokumentacija o postopkih, v slovenščino pa se je prevedla le odločitev sodišča. Med gradivom sodišč iz tega časa, ki sem ga v Arhivu RS pregledala za doktorsko disertacijo, so ohranjena le redka besedila v slovenščini – potrdila, ki so jih izdajale slovenske ustanove, računi slovenskih obrtnikov in trgovcev ipd. –, ki so v vseh primerih samo priloge kazenskih in civilnih sodnih besedil v nemškem jeziku.

Do prelomnice pri oblikovanju besedilnih vzorcev pravniških besedil v slovenščini je prišlo leta 1882, ko so bile 18. aprila vpeljane tako imenovane Pražákove jezikovne reforme. Minister Pražák je od uradnikov zahteval tvorjenje besedil v slovenščini, zato so se na sodiščih za rabo v civilnem in kazenskem sodnem postopku izoblikovali dvojezični obrazci v nemščini in slovenščini, ki so se na Kranjskem začeli uporabljati v osemdesetih letih, na sodiščih drugih dežel pa šele v zadnjih letih 19. stoletja.

Novo prelomnico pri tvorjenju pravniških besedil v slovenščini pomenijo ustanovitve društva Pravniki (1889), izid *Nemško-slovenske pravne terminologije* (1894) in Kleinova reforma (1895–1896), s katero so na novo uredili civilni in izvršilni sodni postopek. V tem času so natisnili »samostojne« sodne obrazce v slovenščini, ki so nadomestili prejšnje dvojezične nemško-slovenske obrazce. Ob upoštevanju kulturnozgodovinskih in političnih razmer, statusa slovenščine, oblikovanja pravnih besedil, razvoja slovenske pravne terminologije, pregledanega gradiva, ki je ohranjeno v Arhivu RS, in zastopanosti različnih vrst pravniških besedil je razvoj tovrstnih besedil v drugi polovici 19. stoletja mogoče deliti na tri obdobja:

- obdobje oblikovanja prvih besedilnih vzorcev (1862–1879)
- obdobje uveljavljanja slovenskih pravniških besedil (1880–1889)
- obdobje dokončnega izoblikovanja pravniških besedil (po letu 1890)

V času od leta 1862 do leta 1879 so nastali prvi načrtno oblikovani besedilni vzorci pravniških besedil v slovenščini, ki pa so bili uporabnikom tuji in so jih v praksi le redko uporabljali. V Arhivu RS je med gradivom sodišč iz tega časa ohranjenih le malo besedil v slovenščini, to so potrdila, ki so jih izdajale slovenske ustanove, računi slovenskih obrtnikov, trgovcev ipd., ki so le priloge pravniških besedil v nemškem jeziku.

Po letu 1880 je opazno povečanje števila pravniških besedil v slovenščini – med arhivskim gradivom sodišč so zastopane različne vrste besedil, pri čemer je treba razlikovati besedila odvetnikov in notarjev ter besedila oziroma obrazce sodišč. Prva so napisana v slovenskem jeziku in so jih oblikovali odvetniki in notarji, ki so si prizadevali, da bi slovenščina postala nemščini enakopravna in enakovredna tudi v praksi. Med besedili odvetnikov (Alfonz Moschè, Ivan Tavčar itd.) so zastopane naslednje vrste pravniških besedil: pooblastilo odvetnika, vloga za tožbo, ugovor na odločitev sodišča, pogodba, oporoکا ipd. Med besedila, ki so jih oblikovali notarji, sodijo npr. ženitne in druge pogodbe, zadolžnice, t. i. notarski akti, oporoکا ipd. Besedila oziroma obrazci sodišč so bili v tem času v glavnem dvojezični, kar pomeni, da je besedilu v nemščini sledil prevod v slovenščino. Med arhivskim gradivom iz tega časa so zastopane naslednje vrste uradovno-pravnih besedil: poziv, vročilnica, telegram, zapis o smrti oziroma smrtovnica ipd. Samo v slovenščini je ohranjen le zapisnik, ki je bil prvo pravniško besedilo, ki so ga zakonsko predpisali v slovenščini.

V tem času so bili službeni zaznamki sodišč in odgovori na vloge oziroma druga pravniška besedila slovenskih pravnikov še vedno samo v nemščini. Odgovor, ki so ga poslali odvetniku, je bil najbrž preveden v slovenščino, medtem ko se je kot »notranji« oziroma delovni jezik sodišč uporabljala nemščina.

Po letu 1890 se je začelo novo obdobje oblikovanja pravniških besedil v slovenščini. V tem času se na sodiščih uveljavili »samostojni« slovenski obrazci, ki so nadomestili prejšnje dvojezične nemško-slovenske obrazce. Iz tega časa so se ohranila tudi samostojna pravniška besedila – notarski akt, obtožnica ipd., vendar pa so tudi ta opremljena s službenimi zaznamki v nemščini. V navedenih besedilih je redkejša raba dvojničnih poimenovanj, kar kaže na to, da je slovenska terminologija postajala uporabnikom vse bolj domača. Samostojno oblikovana besedila iz tega časa se po načinu izražanja ne razlikujejo bistveno od besedil iz prejšnjega obdobja, kar je glede na kratek časovni interval med njimi pričakovano. Kakovost posameznih besedil je odvisna od tvorca besedila, in sicer od njegove sporazumevalne in jezikovne zmožnosti v slovenskem jeziku ter od njegove motiviranosti za izražanje v slovenščini.

5 Zaključek

Zaradi družbeno-političnih razmer, ki so bile slovenščini v razmerju do nemščine naklonjene bolj kot v prejšnjih obdobjih, je bila druga polovica 19. stoletja prelomna za razvijanje pravnega jezika, njegove rabe v praksi in za oblikovanje pravniških besedil

v slovenščini. V tem obdobju so v slovenščini ob državnem zakoniku in vladnem listu začele izhajati tudi različice deželnega zakonika v vseh slovenskih deželah, v okviru organizirane prevajalske dejavnosti pa je bilo vanjo prevedeno tudi nekaj zakonodaje (občedržavljanjski zakonik, kazenski zakonik, menično pravo itd.). Da bi slovenščina ob zakonsko predpisani enakopravnosti tudi dejansko postala enakovredna nemščini, sta ob sodelovanju pravnikov in jezikoslovcev v nekaj več kot štiridesetih letih izšli (1853 in 1894) kar dve pravni terminologiji, v katerih so bili postavljeni temelji slovenskega pravnega izrazoslovja.

Čeprav so že v tem času na slovensko pravno izrazje ob nemščini imeli enakovreden vpliv slovanski jeziki (še posebej srbščina, hrvaščina, češčina in ruščina), so bili prvi vzorci pravniških besedil oblikovani le po nemških predlogah, odvisnost od nemških besedilnih vzorcev, ki se najbolj očitno kaže v formalnih in skladenjskih lastnostih teh besedil, pa je bila zanje značilna tudi po letu 1900 in se je do določene mere ohranila vse do danes.

LITERATURA

- DOMEJ, Teodor, 1973/74: Pliberška prisega iz druge polovice 17. stoletja. *Jezik in slovstvo*, letnik 19. 255–257.
- KRANJČ, Janez, 1992: Prispevek Frana Miklošiča k oblikovanju slovenske pravne terminologije v prvem letniku dvojezičnega izhajanja Državnega zakonika in Vladnega lista avstrijskega cesarstva. V: Jože Toporišič (ur.) in drugi: *Miklošičev zbornik*. Ljubljana.
- 1998: Slovenščina kot uradni jezik (zgodovinski vidiki). *Zbornik znanstvenih razprav*, LVIII. letnik. 167–188.
- MELIK, Jelka, 1982: Slovenščina v pravosodju. V: Vladimir Kološa (ur.) in drugi: *Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije. 19–20.
- NOVAK, Nina, 2006a: Komentar k vprašalniku o tvorjenju pravniških besedil. *Slavistična revija* 54/1. 61–73.
- 2006b: Ljubljana in razvijanje slovenskega pravnega jezika (1850–1900). V: Irena Novak Popov (ur.): *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 228–231.
- 2007: *Sodobna slovenska pravniška besedila*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- OROŽEN, Martina, 1996: *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- POGORELEC, Breda, 1982: Beseda o razstavi. V: Vladimir Kološa (ur.) in drugi: *Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije. 7–17.
- PRJATELJ, Ivan, 1955: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina: 1848–1895*. Prva knjiga. Ljubljana: DZS.
- SERŠE, Saša, 1982: Slovenščina v uradih po 1848. letu. V: Vladimir Kološa (ur.) in drugi: *Iz roda v rod. Pričevanja o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije. 18–19.
- Slovenski biografski leksikon*. Uredil Izidor Cankar in drugi. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1991.
- STABEJ, Marko, 1998: Oblikovanje knjižnega jezika v 19. stoletju mednarodno enotnostjo in socialno razločevalnostjo. V: Erika Kržišnik (ur.): 34. *SSJLK. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 19–33.

- ŠINKOVEC, Janez, 1988: Obstoletnici slovenskega pravniškega društva. *Pravnik* 43/8–10. 439–449.
- VILFAN, Sergij, 1961: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica.
- 1988: Društvo Pravniki in njegovo glasilo v boju za slovensko uradovanje. *Pravnik* 43/8–10. 449–457.
- ZORN, Janez, 1988: Odmevnost jezikovnega vprašanja v listu Slovenski pravnik v letih 1871–1918. *Pravnik*. 43/8–10. 478–494.

SUMMARY

The recognition of Slovene as official language with the 1849 March Constitution guaranteed Slovene various formal communicative situations that had previously been occupied by the stronger (by status) German. Despite equal legal rights and the publication of the central and provincial official gazettes in Slovene, Slovene only slowly made its way into administration. The enforcement of further regulations and laws (of 1862, 1866, and 1867) still depended on the linguistic competence and good will of the officials, staffing of individual courts, and political interests and power of the people who opposed the use of Slovene. Partial changes in the effort to accord equal rights to Slovene and its actual usage in real life did not occur until 1882 and the enactment of Pražák's language reforms, with which Minister Pražák, among other things, mandated the use of Slovene not only with customers who did not know German, but also with those who chose to use Slovene despite their knowledge of German. Even after the publication of *Nemško-slovenska pravno-politična terminologija* [German-Slovene Legal-Political Terminology] in 1894, which was intended to prove that Slovene was sufficiently developed for use in legal proceedings, infractions in the use of Slovene continued in Carinthia, Styria, Istria, and the areas around Trieste and Gorizia, which is evident from the publications of that time (daily newspapers, *Slovenski pravnik*, etc.). Ljubljana and Carniola in general made considerable progress in the use of Slovene after 1890, which can be attributed to the translation efforts of the lawyers and their association, the development of terminology and their publications. These activities all brought about and advanced the use of Slovene in legal practice and, as a consequence, the formation of the first models of legalistic texts in Slovene.

In taking into account the cultural-historical and political situation, the status of Slovene, the formulation of legal texts, the development of Slovene legalistic terminology, the materials available in the Slovene Archives, and the representation of various types of legal texts, the development of legalistic text in the second half of the 19th century can be divided into three periods:

- the period of the formulation of first textual models (1862–1879)
- the period of the introduction of Slovene legal texts into practice (1880–1889)
- the period of the final formulation of legal texts (after 1890)